

מכתלי בית ההוראה

אקטואליה
בהלכה

פניני הלכה למעשה, בענייני דיומא ושאלות המתחדשות

מרבני בית המדרש להוראה ודיינות "באר ישראל"

בראשות מורינו הגאון רבי מנחם מנדל פומרנץ שליט"א

מכתלי בית ההוראה

תשובה ממורינו הרב שליט"א

אכילת שערות בעלי חיים טמאים

שאלו אינן ראויין לאכילה ואין מצטרפין עמ הבשר לכזית. ואף שהרמב"ם לא הזכיר שיער במפורש, פשוט שהוא בכלל דברים שאינם ראויים לאכילה, ואדרבה גרע מעצמות וגידים. וכן מפורש בספרא (שמיני פרשה ח תחילת פרק י): 'מנבלתם - לא מן העצמות, ולא מן השינים, ולא מן הצפרניים, ולא מן השיער שלהם'. ואף ששם נאמר לענין טומאת נבלה, מכל מקום למדנו שאין השיער בכלל גוף הנבילה. וראה עוד בספרא (שמיני פרשה ב תחילת פרק ד אות ח) דרשה כזו לענין איסור אכילה: 'מבשרם, ולא מן העצמות ולא מן הגידים ולא מן הטלפים שלהם'.

מחלוקת הפוסקים בעצמות יבשות

ובעיקר דין הרמב"ם בעצמות, אם יש בהם איסור כלל, נחלקו האחרונים בנידון הג'לוטין שנעשה מעצמות ועורות של בעלי חיים טמאים ונבלות, והוא חומר בסיסי ברבים מהמאכלים.

דעת האחיעזר (חלק ג סימן לג אות ה) הביאו הגריש אלישיב (קובץ תשובות ח"א סי' עג סק"א) והגאון רבי יחזקאל אברמסקי (בתשובה שנדפסה בהקדמת שו"ת ציץ אליעזר חלק ד), שלא אסר הרמב"ם אלא בעצמות הרכות, אבל בעצמות הקשות אין בהם איסור כלל, ואפילו מדרבנן. ועל דבריהם הביא המנחת יצחק (ח"ג סי' קמז) מה שכתב הפרי מגדים (שפת דעת סי' פז סק"ב) לדיק מדברי הרמב"ם (מאכלות אסורות פ"ט ה"ח) שכתב על הטלפים לשון הרכים, ומשמע שהעצמות אפילו הם קשות אסורות. ואפשר שאין כוונת המתירים רק לעצמות קשות שהתייבשו

המשך בעמ' ג

ב"ה אני מתפרנס מעבודה במפעל לייצור בגדים מפרוות של בעלי חיים שאינם טהורים. מטבע הדברים, במהלך העבודה נקצצות שערות רבות מן הפרוות, והן מתעופפות באוויר ללא הרף, עד שכמעט בלתי אפשרי לאכול או לשתות במקום מבלי שלפחות מעט שערות ייכנסו לתוך המאכל או המשקה. לפיכך באתי לשאול: האם יש איסור באכילת שערות של בעלי חיים טמאים? ואם אכן יש בכך איסור, כיצד יש לנהוג למעשה כאשר השערות מתערבות במאכל? אמנם ברוב המקרים ניתן להבחין בחלק מן השערות, אך אי אפשר להסירן כולן, שכן רבות מהן דקות וקטנות ביותר, ואף אם אנסה להוציאן, קרוב לוודאי שייכנסו במקומן שערות נוספות. האם במצב כזה מותר לאכול את המאכל או לשתות את המשקה?

תשובה:

בשערות של בעלי חיים טמאים אין איסור אכילה, ובוודאי שאין השערות המתערבות במאכל או במשקה במפעל אוסרות את התערבות. ואף במקום שהשערות ניכרות, אין חיוב להימנע מן האכילה מחמת עצם האיסור, אלא ראוי להסירן משום נקיות בלבד, ככל שהדבר אפשרי.

שיעור אינו דבר הראוי לאכילה

יסוד הדין מבואר בדברי הרמב"ם (מאכלות אסורות פ"ד ה"ח), שכתב: האוכל מנבלה וטריפה, או מבהמה וחיה הטמאים, מן העור ומן העצמות ומן הגידים ומן הקרנים ומן הטלפים וכו', אף על פי שהוא אסור הרי זה פטור, מפני

ת. מותר לעשות סעודת הלילול ולשיר ניגוני התעוררות וזמירות, גם ללא סיום מסכת².

המצעים בתשעת הימים, ועליו לכבסם קודם ראש חודש אב¹.

הלכה למעשה

תשובות ממורינו הרב שליט"א

קורס תפירה בתשעת הימים

אני מעבירה קורסים לתפירה. במהלך הקורס הבנות לומדות לתפור בגדים חדשים ומתאמנות באופן מעשי. השנה נמשכו השיעורים אל תוך תשעת הימים, ובכל שיעור תופרות התלמידות בגדים הראויים ללבישה. האם מותר להמשיך לקיים את הקורס כרגיל בתשעת הימים?

ת. אם במסגרת הקורס נתפר בגד חדש הראוי ללבישה, לא ימשיכו את הקורס בתשעת הימים אלא רק אחר תשעה באב. אולם אם מדובר רק בהתנסות או בתפירה על בדים ישנים מבלי ליצור בגד חדש מותר להמשיך אף בתשעת הימים³.

המשך בעמ' ב'

סעודת מרעים בתשעת הימים

לקראת יום ההילולא של רבינו האר"י הקדוש זי"ע תכננתי לערוך סעודה בשטיבל, כפי שנהוגים במקומות רבים לכבוד הצדיק. מאחר שלא נמצא מי שסיים מסכת, התכונן היה לערוך סעודה חלבית רגילה. אולם כמה מחברי העירו לי שיתכן שאין היתר לערוך סעודה שאינה סעודת מצוה בתוך תשעת הימים. האם מותר לערוך סעודת הלילולא בתשעת הימים ללא סיום מסכת, והאם מותר לשיר בה את הפיוטים והזמירות שנהוג לשורר בסעודות הלילולא, או שיש להימנע מכך מחמת מנהגי האבילות הנוהגים בימים אלו?

סעודת אירוסין בתשעת הימים, וראה במגן אברהם (סק"י) שכתב שאפילו סעודת בלא ריקודין ומחולות אסור, ולפי שיש בסעודה זו שמחה. ולכן סעודות יאר-ציט וכדומה או אפילו סתם חבורה שנוהגים לשבת לסעודות מרעיים יחד אין לאסור כיון שאין בהם שמחה. אך מכל מקום כתב במקור חיים (ס"א) שאסור לשיר ניגוני שמחה אפילו בלא כלי נגינה, וכן מובא בספר יוסף אומץ (אות תרא) וכן כתב הכף החיים (סי' ק"מ), וכן מובא בשם הגרש"ז אויערבאך (הליכות שלמה אב, פ"ד ס"ז) ובספר חוט שני (בין המצרים, סי' תקנ"א סק"ד). אמנם ניגוני התעוררות וניגוני דבקות מותר לשיר, וכן יש להתיר לומר את הפיוטים והזמורים שנוהגים לשיר בסעודות יאר-ציט שכלל אלו אין משום שמחה ואינם מביאים לריקוד. ועיין עוד שדי חמד (פאת השדה, מערכת בין המצרים ס"א אות י').

3 בשו"ע (סי' תקנ"א ס"ז) "ש אומרים שאסור לתקן

ונפרד מאיסור ההשתמשות ומכבואר לעיל, ולכן על בעל המלון לכבס את כל המצעים קודם תשעת הימים. ואם נגמרו לו כל המצעים המכובסים ובאו אליו אורחים חדשים ואין לו מה להציע להם, כתב בשו"ת להורות נתן (ח"ז סי' לא אות ט) שיש להקל לכבס מראש חודש אב עד שבת, אבל לא בשבוע שחל בו. 2 בשו"ע (סי' תקנ"א ס"ח): "ש ליוהר שלא ישבו שלשה לאכול בסעודה המפסקת כדי שלא יתחייבו בזימון, אלא כל אחד ישב לבדו ויברך לעצמו". אך כתב השו"ע "וכל זה בסעודה המפסקת שאין דעתו לאכול עוד אחריה סעודת קבע וכשהוא אחר חצות, אבל אם היה קודם חצות אין צריך ליוהר בדברים הללו". נמצא שאין מניעה לשבת לאכול יחד ברבים בתשעת הימים, כיון שהאיסור של לאכול כאשר מתחייב בזימון הוא דוקא בסעודה המפסקת בלבד. והנה מבואר בשו"ע (סי' תקנ"א ס"ב) שאסור לעשות

אבלו, אפילו נתכבסו קודם לימי האבילות. וראה בשו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' טו) שכתב להתיר לבעל המלון להחליף מצעים עבור אורחים חדשים הבאים למלון, וכן הביא בקובץ מבית לוי (חלק י' עמ' כט) מבעל שבת הלוי. ויסוד ההיתר בזה על פי מה שכתב השו"ע (י"ד סי' שפ"א ס"ב וס"ג) שמוותר לאכל לרחוץ כדי להעביר הזוהמא וכן מותר לאכל איסטנים לרחוץ כל גופו, וכיון שאין רגילות בני אדם להשתמש במצעים ומגבות שהשתמש בהם אחר, הרי דינו כאיסטנים שמוותר לו להחליף. וראה במנחת יצחק (שם) שהשו"ף שלכתחילה יתן את המצעים על גבי הקרקע קודם שישתמש בהם, ויאמר לבעל המלון שלא יחליפם שוב עד אחר תשעה באב. וכל זה הוא לענין השימוש במצעים ומגבות מכובסים למתארח במלון או בצימר, אך לבעל המלון אסור לכבס מצעים בימים אלו כלל, כיון שאיסור הכיבוס בתשעת הימים הוא איסור

החלפת מצעים בתשעת הימים למתארחים בצימר

ברשותי כמה צימרים בעיר הקודש צפת, ואני משכיר אותם לתקופות קצרות לאורחים שונים. בה' במנחם-אב חל יום ההילולא של האר"י הקדוש, הספון בבית החיים העתיק בעיר. כמה אנשים התקשרו אליי וביקשו לשכור את הצימרים. האם מותר לי להחליף עבור האורחים מצעים ומגבות על אף שמדובר בתשעת הימים?

ת. בתשעת הימים מותר להציע מיטה עבור אורח. וכן מותר לבוא להתארח בצימר או בבית מלון בימים אלו, אף שיחליפו את המצעים עבור האורחים. אולם אסור לבעל הצימר לכבס את

1 בשו"ע (סי' תקנ"א ס"ז) "שבוע שחל בו תשעה באב, אסורים לספר ולכבס, אפילו אינו רוצה ללבוש עתה אלא להניחו לאחר תשעה באב, ואפילו אין לו אלא חלוק אחד, אסור. וכן המכובסים מקודם, בין ללבוש בין להציע בהם המטה ואפילו מטפחות הידים והשלחן, אסור". והרמ"א הוסיף שאנו נוהגים להחמיר בכל זה כבר מראש חודש אב. ונמצא שיש בימים אלו ב' איסורים: א. לכבס בגדים מלוכלכים אפילו כאשר אינו רוצה ללבושם. ב. ללבוש בגדים מכובסים אפילו נתכבסו קודם תשעת הימים. והטעם שאסור לכבס בימים אלו כתב המגן אברהם (סי' ק"ג ז') שהוא משום שנראה כמסיח דעתו מהאבילות. ובפרי מגדים (א"א סי' ק"ג ז') כתב שהוא משום שזה גורם שמחה כאשר מכבס את בגדיו. אמנם מה שאסור ללבוש בגדים מכובסים הוא מדין אבילות המבואר בשו"ע (י"ד סי' שפ"א ס"ב) שאסור לאכל ללבוש בגדים מכובסים בימי

אכילת פירות קיץ בסעודה המפסקת

בימי צום הצמא הכבד מקשה עליי מאוד, ובפרט בצום תשעה באב שהוא בשיא הקיץ. לאחרונה שמעתי שכדאי לאכול לפני הצום ענבים ואבטיחים שהם פירות המלאים בנוזלים, וכך להימנע מצמא והתייבשות במהלך הצום. רציתי לברר האם מותר לי לאכול פירות אלו בסוף סעודה המפסקת?

ת. מותר לאכול בסעודה המפסקת פירות קיץ כגון ענבים ואבטיחים, שהרי אינו אוכלם לתענוג אלא להקל את הצום.⁴

מכירת פומבית שנקבעה לתשעה באב

לפני כמה שבועות אבי נפטר בשיבה טובה. קיבלתי ממנו בירושה חפצי אומנות שונים, ציורים, עתיקות וכדומה. החפצים הללו לא היו שימושיים עבורי, ועל כן מסרתי אותם לבית מכירות פומביות מוכר מאוד בעולם העתיקות, על מנת שיימכרו לכל המרבה במחיר. באחת המכירות המכירות הפומביות של קיבלתי את חוברת המכירה הפומבית של חודש יולי למינימם. אני רואה שחפציו של סבי זכו לשני עמודים במקום מרכזי בחוברת, אך זמן המכירה נקבע ליום תשעה באב. ישנה פרוצדורה להסרת פריטים מהמכירה, אך היא כרוכה בקנס של כמה מאות שקלים. האם אני חייב להסיר את הפריטים מהמכירה, כדי שלא יחשב לי כעשיית מלאכה בט' באב?

ת. יש להקל שאינו צריך להסיר את החפצים מהמכירה. ואם בית המכירות הוא של ישראל יש להחמיר.⁵

מגבונים בתשעה באב

במננו מצויים מגבונים לחים המשמשים

בגדים חדשים ומגבונים חדשים בשבת זו, ויש להחמיר בה מראש חודש. ולכן אף בני ספרד ראו שיחמירו בזה כבר מראש חודש ולא רק מהשבוע שחל בו תשעה באב. ובמננה ברורה (ס"ק מה) כתב שטעם האיסור הוא על פי מה שמבואר בירושלמי (פסחים פ"ד הלכה א) שהגשמים נוהגות שלא להטיל את חוטי השתי לצורך התפירה ומשום שבתלה אבן השתי נשחברת בית המדש, והסמיכו מנהג זה על הפסוק (תהלים יא א) 'כי מדידת ירוסון'. וכן בשו"ע (הבית א' דברי הירושלמי, ובט"ז ס"ק) הביא מהבית יוסף (ס"ז) שכתב שאין חילוק בין תופר עבדו או עבדו אחרים ובין עושה בחינם או בשכר. וכן הוסיף ששאינו זה הוא אפילו אינו רוצה לחדש את הגד בתשעת הימים, אלא רוצה לתפור ולהניחו לאחר תשעה באב שגם כן אסור. ולפי זה כאשר במסגרת הקורות התפירות התלמידות בגד חדש הראוי לבישה, הרי זו בכלל המלאכה שאסורה בתשעת הימים, ואין מקום להקל מצד עצם הבעיה שהעשייה נעשית במסגרת לימודית. אמנם כאשר מדובר בתרגול טכניקות תפירה על גבי פיסות בד, הכרת המכונה, ביצוע תפרים שונים, פירוק ותיקון, או עבודה על בגדים ישנים לצורך לימוד בלבד, יש מקום לומר שאין זו 'עשיית בגד חדש' שעליה גזרו חכמים, אלא לימוד מלאכה לבד. ואף שאסור להניח את חוטי השתי זה רק כאשר עושה כן עבור תפירת בגד, אך כן לא הכוונה לתפירת בגד חדש אלא לתרגול, ומותר. וראה בהליכות שלמה (כ"א פ"ד ס"א) שכתב להקל אפילו בתפירת בגדים ממש בקיטנות של בנות שאין בהם להעסיק אותם ובאות לידי בטלה ושעומם. ובקובץ מביט לוי (בין המצרים ע"ב) כתב שכל מקום לא יתיימרו את תפירת הבגד בתשעת הימים, אלא יניחו את סיום הבגד לאחר תשעה באב. בשו"ע (ס"ק תנ"ך ס"ד): 'מותר לאכול פירות כשהם חיים אפילו כמה מינים'. ואולי, שאף שאסור לאכול בסעודה המפסקת שני תבשילים, ומקור הדברים הוא חיים שאינם מבושלים אינם בכלל תבשיל ומותר לאכול. אמנם הרמ"א (ש"ס ס"א) כתב 'וכן לא יאכל אחר סעודתו צנן ומליץ דברים שנוהג בהם בשאר פעמים' כגון שיתנהג בפרישות'. ומקור הדברים הוא מהראב"א (הלכות תענית ט' תתפ"ה) שכתב 'אם היה רגיל לאכול אחר אכילתו צנן או מליץ דברים בפרישות, ואף על גב שהיה בידו, צנן להתנהג בפרישות, ומבואר שסיבת האיסור הוא כדי שיתנהג בפרישות,

לניקוי הפנים, הידיים ושאר חלקי הגוף, והם לחים במידת מה אך אינם נוטפים מים. יש המבקשים להשתמש בהם בתשעה באב כדי לרענן את פניהם או לקנח את רגליהם, אף אם אין שם לכלוך ממש, לצורך תחושת ניקיון ורענונות. האם השימוש במגבונים אלו נחשב לרחיצה האסורה בתשעה באב, או שדינם כמפה גנובה שהתירו הפוסקים לקנח בה את פניו ורגליו?

ת. מגבון לח שאין בו שיעור 'טופח על מנת להטפח' ואינו מרטיב את הגוף כדרך רחיצה, מותר לקנח בו את פניו ורגליו אף לצורך רענון. אולם מגבון הרווי בלחות באופן שמרטיב את העור ויש בו 'טופח על מנת להטפח', אסור בשימוש לשם תענוג בתשעה באב.⁶ ולצורך הסרת לכלוך ממש מותר להשתמש בו כפי הצורך, שהרי רחיצה לצורך ניקיון לא נאסרה מעיקר הדין.⁷

מדרסים נעלי תשעה באב

בתקופה האחרונה אני סובל מאוד מכאבי רגליים, ובהמלצת הרופא התחלתי ללכת עם מדרסים נעליים. כאשר אני הולך ללא המדרסים רגלי כואבת מאוד. האם מותר לי בתשעה באב לשים את המדרסים בתוך נעלי הבד שלי?

ת. יש מקלים לשים מדרסים מעור בתוך הנעל וללכת בהם.⁸

כיוס בגדי שבת במוצאי תשעה באב שחל ביום חמישי

השנה תשעה באב חל ביום חמישי, כך שמיד בסיום הצום צריך להתארגן ולהתכונן לשבת. רציתי לברר האם במוצאי זה מותר לכבס את בגדי שבת הכב במוצאי הצום, או שיש

כאשר היא מנוהלת על ידי ישראל, שהרי זה מכירה בפרהסיא, אמנם הסחת דעת מהאבלות יש רק למוכר ולא ליורש.
6 הרמ"א (ס' תקנ"ד ס"ד) כתב: 'מותר לשרות מפה במים בערב תשעה באב ומוציאה מן המים שאלו מתנבגות ומקנה בה פניו ורגליו, אפילו אינו עושה רק לתענוג שרי כיון שהיא גנובה'. ובמננה ברורה (ס"ק כו) כתב שזה דוקא כאשר אין המפה לחה בשיעור שתהא טופח על מנת להטפח, אבל אם היא רטובה עד שיהא טופח על מנת להטפח אסור, כיון שהוא כרחיצה. ולכן יש לבדוק האם המגבונים לחים בשיעור טופח על מנת להטפח. אמנם מי שהיה מותר אפילו לרחוץ כדי להעביר לכלוך, ומכאובו בשו"ע (ש"ס ס"ט) שאם היו ידיו מלוכלכות שיקנח את פניו מותר לו, ומכאובו במננה ברורה (ס"ק כב) שאפילו קינוח הפנים במים מותר באופן זה.
7 שהרי מותר אפילו לרחוץ כדי להעביר לכלוך, ומכאובו בשו"ע (ש"ס ס"ט) שאם היו ידיו מלוכלכות ביטוי במוצאי מותר לו לרחוץ להעביר את הכללון כיון שלא אסור אלא רחיצה על מנת לתענוג.
8 הרמ"א (ס' תרי"ג ס"ב) כתב שמותר לעמוד ביום הכיפורים על גבי כרים וכסותות מעור, והמחמיר תבוא עליו ברכה. וראה בחלקת יעקב (ח"ב ס' ר"ח) שכתב להתיר הנחת מדרסים נעלי בד למי שמצטער מאוד בלא זה, ולפי שהמדרסים מחמת עצמם אין עליהם שם מנעל, ומותר לעמוד עליהם כשהם לבדם כמו כרים וכסותות של עור, ולכן אין איסור לא להניחם בתוך נעלי בד כיון שאינם מנוטלים לנעל ולא חל על הנעל שם מנעל של עור על ידי זה. ועוד כתב להתיר על פי המבואר בשו"ע (ס' תרי"ג ס"ב) שאם ידיו גשמיים מותר לאיסטניס ללבוש מנעלים כדי ללך לבית הכנסת. וכתב ה"ח"א (ס"ק) שאם יש בדרך רפס וטיט מותר לכל אדם ללבוש מנעלים, שכולם איסטניס בזה מנעל, ומותר שמצטער בכללן רגליו, וכן כתב השו"ע (ש"ס ס"ז). ולכן אף כאן יש להתיר למי שמצטער הרבה. וכן בספר חוט שני (ס"ק כ"ז) כתב להתיר למי שאינו יכול ללכת בלא זה, אמנם שם בפרהסיא, והביא דברי הביאור הלכה (י' מובא להחמיר בזה).
9 מעיקר הדין מותר מיד לאחר התענית להסתפר וללבוש את בגדי שבת בשו"ע (ס' תקנ"ג ס"א) 'בתשעה באב, לעת ערב ציתו את הביהל ונשרף עד שקיעת החמה ביום עשירי, ומפני כך מנהג כשר שלא לאכול בשר ושלל לשנות יין בליל עשירי ויום עשירי'. וכתב הרמ"א: 'ויש מחמירין עד חצות היום

להימנע מכך עד יום עשירי באב בחצות?

ת. נהגו שלא לרחוץ במרחץ ושלא לספר ולכבס עד יום עשירי בחצות.⁹ אולם כאשר חל תשעה באב ביום ה' ויום עשירי הוא ערב שבת, מותר בכל זה לכבוד שבת.¹⁰

העמדת מכונת כביסה על טיימר בתשעה באב

השנה, כשתשעה באב חל ביום חמישי והזמן שנותר להכנות לשבת קצר, יש המבקשים להקדים ככל האפשר את סידורי הבית. האם מותר להכניס את הכביסה למכונת הכביסה במשך יום תשעה באב, לכוון שעון שבת או טיימר כך שהמכונה תתחיל לפעול מאלה מיד במוצאי תשעה באב, ובכך לחסוך זמן להכנות לשבת, או שההכנה והעמדת המכונה על טיימר בתשעה באב אסורה?

ת. אם יש צורך, אפשר למלאות את המכונה בכגדים מבעוד יום לאחר חצות ולכוון את השעון שתתחיל לפעול בלילה.¹¹

קייטנה לילדים בתשעה באב

במקומות רבים מתארגנות בתשעה באב קייטנות לילדים, שנועדו להעסיקם במשך שעות היום ולהקל על ההורים את הצום. מפעילי הקייטנה מקבלים שכר עבור עבודתם. מאחר שנפסק בשולחן ערוך (סימן תקנ"ד סעיף כד) ש'העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה', נשאלה השאלה: האם מותר להפעיל קייטנה לילדים בתשעה באב בשכר, או שיש בכך משום עשיית מלאכה האסורה ביום זה?

ת. מותר להפעיל קייטנה לילדים בתשעה באב, ואין לחשוש שבשל כך לא יראו סימן ברכה בשכר המתקבל.¹²

ולא 'יורא', ובמננה ברורה (ס"ק) ובסימן תקנ"א ס"ק (ל) הביא מהמנן אברהם (ס' תקנ"ג ס"א) שכתב בשם מהרש"ל (ש"ת צ"ב) שהוא הדין לרחיצה תספורת וכיבוס בגדים. ובביאור הלכה (ר"ה ע' חצות) הביא מהאמר מדרכי (ס"ק) שאין אסור אלא בשר ויין אבל שאר דברים מותר, וכתב שכן עמא דבר. אך הביאור הלכה כתב שמכל מקום קשה להקל בזה כיון שכמה אחרונים העתיקו דברי המנן אברהם לאסור אף רחיצה תספורת וכיבוס עד חצות היום של עשירי באב.
10 במנן אברהם (ס' תקנ"א ס"א) הביא שיטת התוספות (תענית ל' ד"ה ותרתי) להתיר הכיבוס לכבוד שבת גם ביום תשעה באב עצמו כשחל ביום חמישי מן המננה ולמעלה, אולם המנן אברהם דחה שיטת זו ופוסק כה"ר וה"מ ועוד דביום תשעה באב אסור. ובאליה רבה (ש"ס ס"ק) הסיק בתשעה באב שחל ביום ה' להקל לכבס אחר חצות על ידי גוי, וכ"כ בסידור יעב"ץ וכ"כ מחזיק ברכה (ס"ק) ובבני ש"ח (דברים ס"א ה"ד ב"ח תה"ח סק"ע). ובמננה התענית מותר בשבת או לכבס מים (שמירת שבת הכלכלה פרק מ"ב ס"ה, ש"ת א' דנדרו ח"ח ס' ח' מאן ישראל ח"י ס"ז). ואף שבשערי תשובה (ש"ס) כתב ששומר בשחירי, כתבו הפוסקים שאין הכוונה לשחירת דווקא, אלא שבזמנם לא היה הדרך לכבס בלילה. ומדינת מותר מדי במוצאי התענית. ובמננה ברורה (ש"ס) כתב שכל זה רק אם עושה כן לכבוד שבת, ולכן לענין רחיצה אין להתיר בליל עשירי באב כאשר בדעתו להתיר שוב פעם למחרת לכבוד שבת, כיון שנמצא שמה שהתרחץ בליל עשירי באב לא היה לכבוד שבת. אך בשם הגר"ש אלישיב (אשרי האיש פ"א אות א) מובא שהתיר הזה כבר מיום שישי בבוקר, כיון שבשבת כוון להורג כלל דיני אבלות בערב שבת משום כבוד שבת.
11 שהרי מלאכה קלה שאין בה שיהיה מותר כמ"ש ברמ"א (ס' תקנ"ג ס"ב), והפעלת הטיימר היא מלאכה קלה. ודווקא כאשר מוצאי תשעה באב חל בליל עשירי, שיהיה לכבס לצורך שבת. ולפי זה מותר אף לפני חצות שהרי הותרה מלאכה שאין בה שיהיה גם לפני חצות (ס' תקנ"ג ס"ב). מכל מקום ראוי לעשות את סידור הבית רק לאחר חצות כדי לא להסח דעת מהאבלות.
12 במננה ברורה (ס"ק מט ב"ח) כתב מעיקר אסור מבוואר שגם לאחר חצות היום, כאשר עיקר אסור המלאכה הוקל במקומות שנהגו בכך, אם אדם

מדברי הגמרא (עבודה זרה סח.) לענין דבר שאינו ראוי לאכילה, שאמרו שם: 'סרוחה מעיקרא עפרא בעלמא הוא'. ועוד אמרו: 'שאיין ראיה לגר אינה קרויה נבלה'. וכן נפסק ברמב"ם (הל' מאכלות אסורות פ"ד ה"א) ובש"ך (יו"ד סי' קג), שכל שנפסל מאכילת אדם, ובפרט מאכילת כלב, פקע ממנו שם מאכל. וכל שכן שיער, שמעולם לא היה ראוי לאכילה, שאין עליו שם מאכל כלל.

גדר מן המותר בפך

ואל יקשה בעיניך ממה שמצינו שפסלו שיער וגידיו של בהמה טמאה לכתובת תפילין משום 'מן המותר בפך' (שבת כח:), דמשמע ששיער בכלל מה שאינו מותר בפך. שאין משם ראיה כלל לאיסור אכילה, שהרי עור נבילה וטריפה אסור באכילה ובכל זאת כשר לתפילין (שבת קח. רמב"ם הלכות תפילין פרק א הלכה י'), ומוכח שגדר 'מן המותר בפך' הכוונה למין הבהמה, שיהא ממין טהור, ולא בשאלה אם אותו דבר עצמו ראוי לאכילה. ואדרבה, גיד הנשה אסור באכילה וכשר לסת"ם, לפי שבא ממין המותר בפך. נמצא שסוגיא זו עניינה במין הבהמה, ואין ממנה כל ראיה ששערות אסורות באכילה.

אף מצד חשש בל תשקצו אין מקום לאסור, שהרי מצינו במועד קטן (יח.) לענין ציפורניים שנפלו, שאין בהן משום מיאוס.

בטל בתערובת

ועוד זאת, לענין ביטול בתערובת, אף אילו היינו צריכים לחוש לאיסור, הרי השערות בטלות. שכן אין בשיער כל טעם. ויסוד איסור תערובות הוא בנתינת טעם, כמבואר בגמרא (חולין צח:) ובשו"ע (יו"ד סי' צח ס"א). ועוד שנותן טעם לפגם מותר (יו"ד סי' קג ס"א). וכל שכן בנדון דידן, שהשערות ניכרות ונשלפות ברובן, ומה שאינו ניכר, דק שבדקין הוא, בטל ברוב, ואינו נותן בתבשיל טעם כלל. ועוד ששיער הוא דבר יבש, ודבר יבש בטל ברוב, כמבואר בשו"ע (יו"ד סי' קט ס"א).

ואין לומר ששערה שלמה היא 'בריה' שאינה בטילה אפילו באלף (יו"ד סי' ק ס"א). שהרי תנאי 'בריה' מפורשים שם: א. דבר שהיה בו חיות. ב. אסור מתחילת ברייתו. ג. דבר שלם שאם יחלק אין שמו עליו. ושיער אינו בעל חיים, והוא חלק מן הגוף.

להלכה:

שערות של בעלי חיים טמאים, וכן של נבילה וטריפה, אינן בכלל דבר הראוי לאכילה, ודינן כדבר יבש שאין בו טעם, וכעץ בעלמא או עפרא בעלמא. וכל שכן כשהן מעורבות במאכל, שהן בטלות ברוב, אינן נותנות טעם, ואין עליהן דין בריה. לפיכך, מותר לעובד לאכול ולשתות במפעל אף במקום ששערות דקות מתעופפות באוויר ומתערבות במאכל או במשקה. אמנם, שערות הניכרות לעין, ראוי להסירן משום נקיות ככל שהדבר אפשרי, אולם השערות הדקות שאינן ניתנות להסרה אינן אסורות את המאכל, ומותר לאוכלו ללא חשש.

כעצמות החמור. ולענין אכילה שפיר דמי. הרי לפנינו, שדבר שהוא 'עצמות בעלמא', יבש ובלא טעם, מותר באכילה אף כשהוא מעורב במאכל, ואין בו דין 'כל היוצא מן הטמא טמא' (בכורות ה:), לפי שכלל זה נאמר דוקא בדברים הראויים לאכילה, כגון חלב, ביצים וולדות. אבל עצמות, קרניים וטלפיים אינם בכלל בשר. וכל שכן שערות, שהן קלות ודקות מן העצמות. ורק בגיד הנשה מצאנו שהוא אסור אפילו שאין בו טעם כלל, וכלשון הגמרא בחולין (צב:) 'עץ הוא והתורה חייבה עליו', ואין למדים ממנו לאיסור אחר כמו שכתב בפרי חדש (סי' קג סק"ב) 'אבל בשאר האיסורין כל שחזר האיסור כעץ יבש שאין בו טעם מותר מן התורה לאכלו', ובשפתי דעת (שם סק"ב) כתב שכן הסכמת כל הפוסקים.

וכן מפורש בשבלי הלקט (סימן לד, דין עור הקיבה), ופסקו הרמ"א (יו"ד סי' פז ס"י) לענין עור הקיבה, שכתב: 'מאחר שנתייבש הוי כעץ בעלמא ואין בו לחלוחית בשר, מותר'. והרי עור הקיבה הוא חלק מן הבהמה עצמה, ואף על פי כן, משנתייבש עד שאין בו לחלוחית, שוב אינו נחשב בשר. קל וחומר לשיער, שמעולם לא היה בו טעם בשר או לחלוחית כלל.

והגם שכתב בשו"ת נודע ביהודה (קמא סימן כו) שכל ההיתר של עור הקיבה דווקא בענין של בשר בחלב שאין כאן איסור עד שיערב אותו בחלב, והרי בשעה שהכניס בו את החלב כבר אינו ראוי למאכל אדם ואין לו שם בשר, אבל בקיבת נבלה שכבר יש לה שם איסור, לא מועיל מה שנאסרה למאכל אדם להוריד ממנה שם איסור. אמנם מלבד שבגוף הספר שבלי הלקט (שם) שלא עמד לפני הנודע ביהודה מפורש שהתיר גם באיסור נבלה, וגם האחרונים מדעת עצמם נחלקו על עיקר חידושו וכתבו להתיר גם בנבילה (והר"ד בשו"ת יביע אומר חלק ח יו"ד סימן יא), וגם הוכיחו שהש"ך התיר גם בנבילה, הרי שגם בנוודע ביהודה מפורש (שם ד"ה ובנפסל מלאכול לכלב) דכל זה דווקא כאשר נפסל רק מאכילת כלב אדם, אך כאשר נאסר לגמרי גם מאכילת כלב בטל האיסור. [ועפ"ז כתב בשו"ת הר צבי (יו"ה דעה סימן פג) שההיתר של ג'לטין אם נפסל רק מאכילת אדם תלוי במחלוקת הש"ך והנודע ביהודה, אך אם נפסל גם מאכילת כלב לכולי עלמא מותר].

ומה שכתב הש"ך (שם סק"א) שמכל מקום לכתחילה נראה שאין לעשות כן, טעמו משום שחוששים שמא הקיבה אינה נקיה לגמרי מלחלוחית ועשויים לבוא לידי מכשול, כמבואר בשו"ת רעק"א (קמא סי' רז), או מחשש שמא יבשל ויחזור לאיסור לדעת המחמירים (נודע ביהודה קמא סימן כו ד"ה ומה נראה לענ"ד), אבל בשערות הפרושה שמעופפות במפעל שאין בהם שום לחלוחית בשר פשוט שגם לדעת הש"ך אין כל איסור לכתחילה. עוד יש להוכיח להוסיף

לגמרי והם כעץ יבש, ומה שאסר הרמב"ם הוא בעצמות קשות שיש בהם לחלוחית בשר או שיש בהם מוח עצם, שאסורות לכולי עלמא, וכן ביאר בדעתם הציץ אליעזר (הערה שם סק"ג), וכן הכריע בשו"ת יביע אומר (חלק ח יורה דעה סימן יא), שאין בעצמות היבשות איסור כלל.

אולם דעת האגרות משה (יו"ד ח"ב סי' כז ד"ה ודועלסטאטין), המנחת יצחק (חלק ג סימן קמז, וחלק ה סימן ה) ומשנת רבי אהרן (חלק א סימן ז), שהג'לטין אסור אפילו שהוא נעשה מעצמות יבשות, אך טעמם אינו מצד שגם מה שאינו ראוי למאכל כלב אסור באכילה, אלא משום שהג'לטין רק במשך התהליך אינו ראוי למאכל, אך בסיום התהליך הוא ראוי למאכל אדם, וזה אינו נחשב לביטול האיסור. כמבואר הטעם באגרות משה (יו"ד ח"ב סי' כג) 'שמה שנפסל מאכילה הוא מצד הכנתם בזה לאוכל יותר טוב'.

ובמשנת רבי אהרן (שם ס"ק כב) כתב דאפשר שגם לדעת החוות דעת (סי' קג סק"א) שמתיר כאשר הוא נפסל ממאכל ורק אח"כ חזר להיות מוכשר למאכל, לפי שהאיסור כבר בטל [ודלא כהשפתי דעת (שם סק"ב) שהאיסור חוזר וניער], שכל זה דווקא כאשר מכשירים את המאכל על ידי דבר חיצוני של תבלין וכדומה, אבל כאשר המאכל הותר רק מחמת יבשות, ושוב מחזירים אליו את הלחות ונעשה ראוי, גם החוות דעת מודה לאיסור. וגם בג'לוטין הרי אין מוסיפים חומרים, רק מוציאים חלק מהחומר של העצמות והעור ומשאירים רק את החומר של הג'לטין.

ובמקום אחר כתב האגרות משה (יו"ד ח"ב סי' לב) שיש ספק באיסור על הג'לטין, וצד איסור שיש בו מטעם דברי הרמב"ם שכל מה שאינו ראוי למאכל אדם ואינו חייב עכ"פ הוא איסור, יש לדון אם הוא איסור מדאורייתא או מדרבנן. ודעת רבי אליעזר זילבר (קובץ ישורון חלק יב עמ' רמב) שהוא איסור דאורייתא עיי"ש.

ראיה מרגלי דבורים ומעור קיבה

והנה בעניין שערות, נראה פשוט שדינן כעצמות היבשות, שאין בהן טעם ולא לחלוחית כלל. עוד ראיה להתיר מה שאינו ראוי למאכל כלל מדברי התוספות (עבודה זרה סט. ד"ה ההוא), שהקשו היאך אנו אוכלים דבש דבורים והלא רגלי הדבורים מעורבות בו, ותירץ רבינו תם: דודאי רגלי הדבורים, כיון דעצמות בעלמא פניהו מותרים, דהא העצמות טהורים, דתנן (ידים פ"ד מ"ו) עצמות החמור טהורים, ורגלי הדבורים

בסימן טוב ובמזל טוב

מהיכלי תורה והוראה מוסדות "באר ישראל" נשגב כוס של ברכה עם ברכת מזל טוב לבבית, קדם מעלת ידידנו ומכובדנו היקר והנעלה מחכמי ורבני כולל באר ישראל

הרה"ג משה זאב נוסבויס שליט"א להולדת הבן

יזכה לראות נחת ושמחה לאורך ימים ושנים טובות מתוך אושר וכבוד, בריות גופא ונהורא מעליא

7

יט. אם נפלו התפילין מידו על השולחן וכדו' אין צריך להתענות וכן אם נפלו על הארץ פחות מגובה שלשה טפחים גם כן אין צריך להתענות, אף שכל פחות משלשה כלבוד דמי, וכן אם ראה שנפלו תפילין מידו של חבירו אין צריך להתענות, אמנם אפילו במקום שאומרים שאין צריך להתענות יתן פרוטה לצדקה משום בזיון התפילין (כה"ח סק"י).

כ. וכשמתענה איכא מחלוקת אחרונים אי צריך להתענות באותו יום שנפל או לא, אך אם כבר טעם באותו יום או שהתפילין נפלו בשבת אז לכולי עלמא יתענה למחרת ויקבל עליו התענית במנחה שלפניו (שם סק"י).

כא. בזמנינו שירדה חולשה בעולם נוהגים שאין מתענים כלל אלא פודה את התענית בצדקה כשיעור סעודה של יום רגיל (פסקי בשם), וכל שכן אם הוא צורבא דרבנן ועל ידי התענית יבא למעט בלימוד התורה, שאין צריך להתענות אלא יתן צדקה לכפר על עון נפילת התפילין (כה"ח שם), וכן אפשר לפדות התענית בלימוד חמש רצופות וכדו', דהיינו שיוסיף בלימודו מהרגלו, כמו שמובא במדרש שאם חטא אדם מה יעשה ויחיה שיוסיף בלימודו (פסקי בשם).

כבוד התפילין

כב. יש להקפיד לקבל את התפילין מיד לאחר חליצתן ולהניחם בתוך נרתיקם, שאין זה מכבוד התפילין שיהא מונח כך שלא מקופל מחוץ לנרתיקם (בן איש חי), ומכבוד התפילין היא נמי שלא להוציא זבל או לכלוך בידיו כשהוא מלובש בתפילין, אפילו באופן שהתפילין מכוסה בגדיה משום דאיכא בזיון לתפילין שעליו (מ"ב סי' מא סק"א).

תפילין בתוך המזוודה או על הקרקע

כג. מותר להשים התפילין בתוך מזוודה ולהשימו על גבי קרקע, אלא שיש לזהר לנהוג בהם בכבוד שלא לשבת על המזוודה וכן שלא לזרוק בכוח ממקום למקום וכדו', אך להשימם התפילין על גבי הקרקע בנרתיקם בלבד אסור, אם לא שהנרתיק מחזיק חללו טפח (ביה"ל סי' מג ד"ה ומניח).

כד. אמנם מפני גודל קדושת התפילין איכא חסידים ואנשי מעשה שנוהרים שלא להכניסם בתוך המזוודה כלל, אבל צריך לזהר שלא יבוא לידי בזיון יותר גדול על ידי שמזיזים התפילין ממקום למקום בלא כבודו הראוי.

תפילין על גבי הספסל

כה. מותר לשבת על גבי הספסל שמתחתיו שמו תפילין באופן שיש ביניהם חלל טפח, אמנם בעל נפש ראוי להחמיר שלא לשבת גם באופן כזה אם לא בשעת הדחק כי 'תפילין יש לזהר בקדושתן מאוד', אך אם הספסל מחובר לקרקע מותר לשבת עליו ואין צרכים להחמיר כלל (מ"ב סי' מ סק"א), אמנם להשים תפילין על הספסל עצמו אסור לשבת עליה אפילו שהספסל מחובר לקרקע (פסקי בשם).

כו. ספסל שמפוצל במושביו נחשב כל המושבים כספסל אחד ואסור להניח תפילין על מושב אחד ולשבת על השני (שם), אמנם אם הספסל בנוי באופן שמחובר ביחד רק מלמטה אבל מלמעלה הם נפרדים ממש, כיון שכל כסא בנפרד הוא אפשר להקל ולשבת אפילו אם שמו תפילין בכסא השני (ש"ת שבה"ל ח"ג סי' יח).

מונחים בקופסא, וליכא איסורא של היסח הדעת ואיסור הפחה (א"א מבוטשאטש).

י. אך אם אוחזן התפילין בידו אסור לישן בהם שחיישינן שמא יפלו מידו (ש"ע), אם לא שהתפילין מונחים בנרתיקם דאז מותר לישן בהם אפילו אוחזן בידו, דאפילו שיפלו על הארץ אין חשש כל כך (רמ"א) ודוקא כשהנרתיק מחזיק טפח שאז חשוב הנרתיק חציצה להפסיק בינו להקרקע (מ"ב).

להניח טלית או סידור על התפילין

יא. יש לזהר שלא להניח הטלית על התפילין שקדושת התפילין חמורה מציצית לכן יניח התפילין בכיס אחד והטלית בכיס אחר שאז שרי אפילו אם הטלית מונח במקצת על התפילין כיון שיש הפסק כיס (שע"ת סק"א).

יב. וכן יש לזהר שלא להניח סידור על התפילין באותו כיס, וכן להיפך שאין להניח תפילין על סידור, משום שלענין שבועה בנקיטת חפץ מצינו שחמור סידור מתפילין, ולכן יש לזהר כשחולצין התפילין שאין להניחם על הסידור (שע"ת סי' כח).

טלית התפילין

יג. אסור לתלות התפילין על יתד או על מדף, בין שתולה הבתים והרצועות תלויים למטה ובין שתולה הרצועות והבתים תלויים למטה מפני שהוא דרך בזיון (ש"ע סי' מ), אמנם מותר לאחוז הבתים בידו באקראי והרצועות יהא תלויות למטה, אבל לא להיפך לאחוז הרצועות בידו והבתים יהא תלויות דאסור אפילו באקראי בעלמא (מ"ב סק"ב).

יד. לצורך הנחת תפילין מותר אפילו לאחוז הרצועות והבתים יהיו תלויים באויר משום שהוא לצורך הנחתן (שם), ומיהו המדקדקים במצוות נוהרים שגם בהנחת תפילין שהבתים לא יהא תלויים באויר, אלא תופסים הבתים והרצועות תלויות ונכון לכתחילה לזהר בזה (כה"ח סק"א).

טו. מובא באשל אברהם מבוטשאטש (סי' קנד) נכון לזהר לתחוב הרצועות של הראש בתוך החגורה, כדי שלא יהא מעין תולה תפילין ח"ו.

טלית התפילין בנרתיקם

טז. מעיקר הדין מותר לתלות התפילין כשהם בנרתיקם (ש"ע), מכל מקום מובא בשם הגה"ק מהר"ש מבעלזא זיע"א שראוי להחמיר בזה מצד גודל קדושת התפילין, שלא לתלות התפילין אפילו כשהם בנרתיקם, שמי שאינו נזהר מזה הוא קשה לפרנסה (טעמי המנהגים).

יז. ומפני גודל קדושת התפילין, נוהרים חסידים ואנשי מעשה לאחוז נרתיק התפילין בזרוע ידם דווקא, ולא לאחוז התפילין בידיות של הנרתיק וכדו', שנראה אז כמו שסוחבים משא.

נפל התפילין מידו

יח. אם נפל התפילין מידו לארץ מנהג העולם להתענות ואפילו אם נפלו בשוגג ודוקא כשנפלו בלא נרתיקם, אבל אם שנפלו בנרתיקם אינם מתענים אלא יתן פרוטה לצדקה (מ"ב סק"א), אמנם ברצועות אין קפידא אם נפלו לארץ (כה"ח סק"ה), מכל מקום יש לזהר ולהקפיד שלא יגררו על הארץ אפילו בזמן הנחת תפילין וחליצתן, משום שיש בהם קדושה (א"א מבוטשאטש שם).

גודל ומעלת קדושת התפילין

א. וז"ל הרמב"ם (פ"ד הי"ד): חייב אדם למשמש בתפילין בכל שעה כדי שלא יסיח דעתו מהם אפילו רגע אחת, שקדושת התפילין גדולה יותר מקדושת הציץ שהיה על מצחו של כהן גדול, שהציץ אין בו אלא שם אחד ובתפילין יש בהם כ"א שמות הויה בשל ראש וכמותן יש בשל יד. ב. ומוסיף הרמב"ם (שם הכ"ה) וז"ל: קדושת התפילין קדושתן גדולה, שכל זמן שהתפילין בראשו ועל ידיו של אדם, הוא עניו וירא שמים, ואינו נמשך בשחוק ובשיחה בטילה ואינו מהרהר במחשבות רעות, אלא מפנה לבו בדברי האמת והצדק.

שיחת חולין בתפילין

ג. יש לזהר שלא לדבר דברים בטלים בתפילין, דמלבד האיסור עצמו של דברים בטלים בא על ידי זה לידי היסח הדעת (מ"ב סי' ל"ז סק"י), והיא סגולה לאריכת ימים כמ"ש בקיצור שו"ע (סי' ס"א) שכל הזהיר במצוות תפילין לנהוג בהם בקדושה, ולא לדבר בהם דברי הבלים ושיחת חולין, 'מאריך ימים ומובטח שהוא בן עולם הבא'.

אכילה ושתייה בתפילין

ד. הנכנס לאכול סעודת קבע צריך לחלוץ התפילין, משום שאינו רשאי לילך בסעודה בתפילין, ואחר כך כשחוזר ומניחן חוזר ומברך על התפילין, כיון דאידחי ליה ממצות תפילין באותו שעה (ביה"ל סי' מ, ועי"ש שנשאר בצ"ע לדעת הרמ"א).

ה. לאכול אכילת עראי עם התפילין פסק השו"ע (סי' מ' ס"ח) שמותר, אבל המשנ"ב (סק"ט) מסתפק בזה דאולי השו"ע מיייר דווקא אלו שמניחים תפילין כל היום שלא הטריחוהו לחלוץ כשאוכל אכילת עראי, אבל בזמנינו שמניחים התפילין רק בשעת קריאת שמע ותפילה אפשר שיש לו לחלוץ גם לאכילת עראי.

ו. אנשי מעשה נוהגים כמו ההסתפקות של המ"ב בזמנינו אין לאכול אכילת עראי וכן אין לשנות שתיית עראי בתפילין (פסקי בשם), וכן מובא בספה"ק דגל מחנה אפרים (פר' במדבר) בשם הבעש"ט הק' שאין ללמוד ממעשי הצדיק כשהוא עושה מעשה קטנות, כמו שאם רואים שהצדיק שותה קאו"ע בטלית ותפילין, עיי"ש.

שינה בתפילין

ז. כל זמן שאדם לבוש בתפילין בראשו או בזרועו אסור לישן בהם אפילו שינת עראי דגזרין שמא יבא להפיח בהם (ש"ע סי' מד), אבל היראה חבירו שנדרם עם התפילין אין צריך להקיצו כל זמן שלא נדרם טובא ונשתקע בשינה, משום שאיכא אופנים שאפשר להקל לישן בהם שינת עראי כמובא בשו"ע (עטרת זקנים).

ח. להלכה למעשה אין להקל לישון שינת עראי בשום אופן, משום שמצוה מן המובחר הוא שיהא בדעתו תמיד על התפילין ושלא יסיח דעתו מהם אפילו רגע אחת (כה"ח ומ"ב), ופשטות ההלכה אין שיעור לשינת עראי (מג"א), ויש אומרים שהוא כדי הילוך מאה אמות ושיעורו הוא כדקה (מ"ב).

ט. ברם לישון עם תפילין באופן שהתפילין אינם מונחים במקומם כהלכתם מותר אפילו שינת קבע, משום שאז נחשב התפילין כאילו

האם קטן נאמן להעיד על עצמו שנעשה בר מצוה לענין צירופו למנין

הפוסקים אם מי שהוא בן שלש עשרה הרי הוא בחזקת גדול או שיש להמתין עליו עד שנודע שהביא ודאי שתי שערות.

ולפי האמור מסקנתו היא שלכתחילה בודאי ראוי שלא לסמוך על עדות הנער עצמו שאומר שכבר מלאו לו שלש עשרה שנה, אלא צריכים אנו לשמוע זאת מאביו של הילד שמעיד כן על בנו או מפי אנשים אחרים גדולים ששמעו זאת מן האב. רק בשעת הדחק כאשר אי אפשר לחזר אחר איש אחר מחמת טורח הצבור, יכולים לסמוך על עדות הנער עצמו להשלימו לעשרה.

אלא שכיון שכל סיבת ההיתר היא מדין ספק ספיקא יש להעיר לדברי המשנה ברורה (סי' נה סקכ"ד) שכתב שאף המתירים לצרף קטן למנין לא התירו אלא לצרף קטן אחד בלבד ולא שני קטנים ולפי זה יש להיזהר שלא לצרף שני נערים יחד שאין אנו בקיאים בגילם למנין עשרה אף בשעת הדחק.

ומצאנו עוד מי שפסק להתיר לצרף קטן שמסופקים אנו אם בא לכלל שנים למנין עשרה. הלא הוא הגאון רבי חיים סופר זצ"ל מרבני הונגריה וכפי שכתב בספרו קול סופר (מס' מגילה אות תקע) להתיר לצרף ילד שמסופקים אנו בגילו למנין עשרה.

הרב סופר דייק זאת מדברי המשנה (מגילה פ"ד מ"ג) האומרת שאין פורסין את שמע ואין עוברין לפני התבה וכו' ואין מזמנין בשם בפחות מעשרה. לכאורה צריכים היו חכמינו לומר בלשון 'אין מזמנין בשם אלא בעשרה' ומכך שאמרו שאין מזמנין בשם 'פחות מעשרה' יש לדייק ולומר שרק אם בודאי יש פחות מעשרה אין מזמנים בשם אבל במקרה שאחד מהם הוא ספק קטן ספק גדול רשאים לזמן בשם וכן הוא לגבי הצטרפותו למנין ושאר דברים שבקדושה.

כן מצאנו שפסק בנו הגאון רבי יעקב שלום סופר זצ"ל בשו"ת תורת חיים (סי' נה סקכ"ב) על סמך דברי אביו והן מחמת דין ספק ספיקא שהלא גם קטן ממש מצאנו שיש פוסקים המתירים לצרפו למנין על כל פנים בשעת הדחק וכפי שכתבנו לעיל.

העולה לדינא:

נחלקו הפוסקים אם יכולים אנו לסמוך על ילד שאנו מסופקים בגילו והוא מעיד על עצמו שכבר נעשה בר מצוה לענין צירופו למנין עשרה לתפילה ולאמירת שאר דברים שבקדושה שהוא מדרבנן. לדעת הבית עובד לא ניתן לצרפו למנין על סמך עדותו אמנם לדעת הכף החיים רשאים אנו לסמוך עליו באם דעתו מיושבת עליו והוא ירא שמים ובטוח בעצמו, וכן הורו להקל הגאון רבי חיים סופר ובנו והגאון רבי שלמה זלמן אויערבך והאדמו"ר רבי מנשה קליין ואילו הגאון רבי עובדיה יוסף כתב להקל בשעת הדחק ורק ילד אחד ולא שניים.

על עצמו בזה.

ובאמת תמיהה כעין זו מצאנו שהתחבט בה הגאון רבי יעקב חיים סופר זצ"ל בספרו כף החיים (סי' נה אות נח) ובדבריו הביא תחילה את שפסק הגאון רבי יהודה שמואל אשכנזי זצ"ל בסידורו בית עובד (דינים השייכים לאמירת קדיש אות ט) שאין לסמוך על הנער המעיד על עצמו שהגיע לגיל מצוות ולצרפו למנין על פיו ולא כפי שנהגו לצרף את הקטן על פי עדות עצמו כי אין לצרפו עד שיעיד עליו אביו או אנשים גדולים אחרים.

הוסיף על דבריו הכף החיים וכתב שנראה לומר שאם הנער מיושב בדעתו וירא ה' אזי אכן נאמן הוא לענין זה להצטרף לעשרה וכפי המנהג, ואין כל סיבה לחשוש חלילה שהילד משקר במקום שאין לו כל הנאה עצמית מכך. ומכל מקום צריך לשאול את פי הילד אם בטוח הוא שנעשה גדול ואינו מסופק בדבר ורק לאחר מכן מצרפים אותו למנין.

כך מוצאים אנו שפסק להלכה בספר אשי ישראל (פרק טו סעי' ט) שם הוסיף ששמע מהגאון רבי שלמה זלמן אויערבך זצ"ל שהסביר שאין לחשוש שהילד משקר אודות גילו כיון שעתיד הדבר להתגלות וכמו כן מפחד הילד לשקר שמא ישמע מכך אביו ויגער בו ועל כן רשאים אנו להאמינו ולצרפו למנין.

גם הגאון רבי מנשה קליין האדמו"ר מאונוגוואר זצוק"ל בשו"ת משנה הלכות (ח"ו סימן יח) בא ליישב את מנהג העולם לסמוך על קטן המעיד על עצמו שהגדיל וכפי שקורה רבות שנכנס ילד לבית הכנסת ומצרפים אותו למנין לאחר ששואלים את פיו אם נעשה בר מצוה ואומר הן, כי כלל בדינו שדבר שעתיד להתגלות אין אנשים משקרים בו ובודאי לגבי הצטרפותו למנין שהוא גילוי דעת בעלמא ומדרבנן בלבד שבודאי יכולים אנו להאמינו ובפרט אם הוא ילד טוב וכשר.

הגאון רבי עובדיה יוסף זצ"ל בשו"ת יביע אומר (ח"ד אות' סימן י) מיישב את מנהג העולם לסמוך על קטן אודות גילו מכיוון שונה. לדבריו מכיון שיש פוסקים הסוברים שאפילו קטן ממש מצטרף למנין לכן יכולים אנו לסמוך על עדות עצמו מדין ספק ספיקא לקולא, ספק שמא כבר הגיע לכלל שנים ואף אם נאמר שעדיין קטן הוא שמא הלכה כאותם פוסקים המתירים לצרף קטן למנין עשרה.

מסיבה זו שונה דין הצטרפותו למנין מדין מינויו לשליח ציבור כיון שבזה הכל מודים שרק מי שהוא גדול ממש רשאי לגשת לפני העמוד, אלא שנהלך שנהלך.

מעשים שבכל יום ערב ובוקר וצהריים כאשר מתקבצים יהודים לבתי הכנסת כדי לעמוד ולהתפלל במנין, והנה ארע שנאספו תשעה יהודים לבית התפילה ואחר קריאתם אחר עשירי למנין בא ילד אחד וטען על עצמו שהוא גדול ונעשה בר מצוה מזה כמה ימים. הנאספים המה ראו כן תמהו כי לא ידעו ולא שמעו שחגג אותו קטן את שמחת הבר מצוה אך הילד למולם טען בתוקף שגדול הוא וחייב במצוות, וכאן הבן שואל האם יכולים אנו לסמוך על העדות שמעיד הילד על עצמו שנעשה גדול ולצרפו למנין או שצריכים אנו לעדותו של אביו או קרובים אחרים שיעידו על גילו ואילו הילד אינו נאמן על עצמו כלל היות ולצד שהוא קטן הרי פסול הוא לעדות? תשובה: שאלה זו נוגעת באופן כללי כלפי כל הדינים הנוהגים בגדול דוקא, כבדיני נדרים והקדש, חליצה וקידוש החודש וכהנה רבות, ומגודל האריכות בחילוקי הדינים ביניהם נבואה כעת לדון רק בנידון הצטרפותו למנין על פי עדות עצמו אם יכולים אנו להאמינו אם לאו ובדרך אגב נלמד גם לשאר הדינים.

הנה במסכת קידושין (סג:) מצאנו שהאב נאמן להעיד על בנו שהוא בן שלש עשרה שנים לנדרים ולחרמים ולהקדשות ולערכים אבל לא למכות ולעונשין. מדברים אלו למד הגאון הרוגוצ'ובי רבי יוסף ראזין זצ"ל בספרו צפנת פענח (הל' נדרים פ"א ה"ג) שהבן עצמו ודאי שאינו נאמן להעיד אודות גילו כלל ורק האב נאמן עליו לגבי איסורים בלבד ולא לעונשים.

גם בספר משנה ברורה משמע שרק האב נאמן להעיד על גילו של בנו ולא כל אדם אחר וכמו כן הבן עצמו אינו נאמן, וכפי שכתב בהלכות תענית (סי' תקנ"א סק"ה) שקטן בן י"ג שנים ויום אחד וקטנה בת י"ב שנים ויום אחד שקבלו על עצמן תענית נדרן קיים. ובסוף דבריו הדגיש שהאב הוא שנאמן להעיד על שנותיהם אפילו אם הילד נראה קטן בגילו לפי מראהו ואילו אדם אחר אינו נאמן אלא אם כן יש שני עדים. הרי שמשמע מדבריו שהילד גם כן אינו נאמן להעיד על עצמו.

אלא שיש לחלק ולומר ששונה דין נדרים שהוא דאורייתא מדין הצטרפות למנין שהוא רק מדרבנן שיתכן שאף הילד נאמן להעיד

להצטרפות לקבלת העלון במייל: newsletter.mechubarim@gmail.com